

Výsledky medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní **OECD TALIS 2018** 2. časť

TALIS (Teaching and Learning International Survey) je medzinárodná štúdiá, ktorej cieľom je **monitorovať pracovné prostredie a podmienky učiteľov a riaditeľov škôl¹, vplyv vzdelávacej politiky na prácu učiteľov a vyučovanie** (napr. hodnotenie práce učiteľov, kvalifikačné požiadavky a pracovné povinnosti učiteľov, metódy vyučovania, postoje učiteľov a riaditeľov a pod.).

Štúdiu zastrešuje **Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD)**, ktorá ju organizuje v pravidelných **päťročných** cykloch. Slovenská republika sa zapojila do všetkých troch dosiaľ realizovaných cyklov v rokoch 2008, 2013 a 2018. Národným koordinačným centrom štúdie je na Slovensku **Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania – NÚCEM**. Organizačné zabezpečenie na národnej úrovni si vyžaduje prísne dodržanie všetkých postupov prijatých na medzinárodnej úrovni, napríklad adaptáciu a verifikáciu národných jazykových verzií, zabezpečenie účasti škôl vybraných medzinárodným centrom, zber a spracovanie dát. Štúdiá TALIS je výsledkom medzinárodnej spolupráce zúčastnených krajín (*Tabuľka 1*) a jej úspešná realizácia je možná len vďaka spolupráci riaditeľov a učiteľov škôl vybraných do vzorky.

Výskumným nástrojom štúdie TALIS sú **dotazníky pre učiteľov a riaditeľov škôl**, ktoré boli v prvom cykle štúdie administrované v papierovej forme, **od druhého cyklu – TALIS 2013 – Slovenská republika** používa výhradne **on-line formu** distribúcie **dotazníkov**.

¹ **definícia učiteľa:** Dotazník pre učiteľa je určený učiteľom 2. stupňa ZŠ alebo nižšieho stupňa 8-GYM (ISCED 2) a je to osoba, ktorá v rámci svojich pracovných povinností na vybranej škole (resp. vybranej zložke školy) pravidelne vyučuje žiakov 2. stupňa ZŠ alebo nižšieho stupňa 8-GYM. Patria sem aj učelia, ktorí učia aj na viacerých stupňoch, ak jedným z nich je 2. stupeň ZŠ alebo nižší stupeň 8-GYM vo vybranej zložke školy. Nie je stanovený žiaden minimálny počet hodín, ktoré musia na tomto stupni odučiť.

definícia riaditeľa: Dotazník pre riaditeľa je určený riaditeľovi školy. Ak na škole nie je riaditeľ, ale je vedená napr. vedením školy, dotazník vyplní najvyššie postavená osoba vo vedení. V SR najčastejšie dotazník vyplnil riaditeľ školy.

Hoci TALIS zbiera informácie o učiteľoch a riaditeľoch škôl, analýzy poskytujú väčšiu hĺbku a komplexnejší obraz skôr pre učiteľov ako pre riaditeľov škôl. Jedným z dôvodov je, že principiálne je štúdia TALIS zameraná na pracovné podmienky učiteľov, vzdelávacie prostredie a postupy, ktoré prispievajú k podpore vzdelávania žiakov a nemenej dôležitým je, že učelia tvoria podstatne väčšiu časť vzorky.

Tabuľka 1 Zoznam krajín zapojených v štúdiu TALIS 2018

Krajiny OECD (31 krajín)		
Austrália	Japonsko	Portugalsko
Belgicko (Flámsko)	Kanada (Alberta)	Rakúsko
Čile	Kolumbia	Slovenská republika
Česká republika	Kórejská republika	Slovinsko
Dánsko	Litva	Spojené štáty americké
Estónsko	Lotyšsko	Španielsko
Fínsko	Maďarsko	Švédsko
Francúzsko	Mexiko	Taliansko
Holandsko	Nový Zéland	Turecko
Island	Nórsko	Spojené kráľovstvo (Anglicko)
Izrael ²		
Ďalšie krajiny a regióny sveta		
Argentína (BA)	Gruzínsko	Saudská Arábia
Brazília	Juhoafrická republika	Singapur
Bulharsko	Kazachstan	Spojené arabské emiráty
Cyprus³	Malta	Taiwan
Čína (Šanghaj)	Rumunsko	Vietnam
Chorvátsko	Ruská federácia	
boldom sú označené krajiny Európskej únie (23 krajín)		

V treťom cykle sa štúdia TALIS zamerala na: charakteristiku učiteľov a škôl, skúmanie vyučovacích postupov učiteľov, rozvoj a podporu učiteľov a ich spokojnosť s prácou, prostredie a vedenie tried a škôl, vplyv pozitívneho hodnotenia a spätnej väzby. Zistenia medzinárodnej štúdie TALIS 2018 sú zverejnené v dvoch častiach⁴.

Prvá časť, ktorej sa venovala správa zverejnená 19. júna 2019, bola zameraná na profesionalitu učiteľov a riaditeľov škôl – aspekt vedomostí a zručností v ich práci. Každá profesia má špecializovaný súbor vedomostí a zručností, ktoré ju robia charakteristickou. Keďže ich budovanie čerpá z odbornej prípravy a skúseností, prvá časť skúmala, do akej miery sa zmenili podmienky vyučovania v porovnaní s predchádzajúcimi cyklami TALIS v rokoch 2008 a 2013 z hľadiska profilov učiteľov a riaditeľov škôl, žiakov a klímy v školách

² Štatistické údaje pre Izrael poskytujú príslušné izraelské orgány a sú za ne zodpovedné. Použitie týchto údajov OECD nemá vplyv na postavenie Golanských výšin, východného Jeruzalema a izraelských osád na Západnom brehu Jordánu podľa podmienok medzinárodného práva.

³ Cyperskú republiku uznávajú všetci členovia OSN s výnimkou Turecka. Informácie v tomto dokumente sa týkajú oblasti pod účinnou kontrolou vlády Cyperskej republiky.

⁴ Volume I *Teachers and School Leaders: Lifelong Learners*

https://www.oecd-ilibrary.org/education/talis-2018-results-volume-i_1d0bc92a-en

Volume II *Teachers and School Leaders: Valued Professionals* <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>

Táto správa vychádza zo zverejnených výsledkov druhej časti medzinárodnej správy Volume II.

a triedach. Ukazovala, ako sa učители a riaditelia škôl počas nepretržitého odborného vzdelávania zlepšujú a prispôsobujú svoju prax a rozvíjajú svoje vedomosti a zručnosti tak, aby pomohli žiakom rozvíjať kognitívne a sociálno-emocionálne zručnosti a ich akademické vedomosti potrebné v dnešnom meniacom sa svete. Okrem iného skúmala súvislosti medzi obsahom a charakteristikami ich počiatočného vzdelávania a nepretržitými aktivitami ďalšieho profesionálneho rozvoja, pocitmi pripravenosti jednotlivcov na prácu a ich spokojnosť s prácou. Uvedená časť tiež skúmala perspektívy učiteľov a riaditeľov škôl v otázkach týkajúcich sa školských zdrojov a prioritných oblastí pre intervenciu a dodatočné výdavky potrebné na riadny chod školy.

Druhá časť je zameraná na ďalšie aspekty odbornosti učiteľov a riaditeľov škôl, ktoré súvisia s prestížou a postavením ich profesie, ako sú: možnosti kariérneho postupu; vzájomná kontrola; zodpovednosť a samostatnosť. Skúma postoje učiteľov a riaditeľov škôl k povolaniu všeobecne a k ich vlastnej pracovnej pozícii, ale aj analyzuje prepojenia medzi ekonomickými charakteristikami a pracovnými podmienkami učiteľov a riaditeľov škôl, vrátane spolupráce s kolegami, ako aj podmienkami pre autonómiu škôl a možnosťami na posilnenie postavenia učiteľov v spoločnosti.

Slovensko a štúdiá TALIS

Slovensko sa zúčastnilo všetkých doteraz realizovaných cyklov štúdie OECD TALIS (2008, 2013 a 2018), čo nám umožňuje porovnávať niektoré zistenia v čase. Do štúdie TALIS 2018 sa na Slovensku zapojilo 181 škôl. Dotazník pre riaditeľa školy vyplnilo **180 riaditeľov** škôl a dotazník pre učiteľa vyplnilo **3 046 učiteľov** vyučujúcich **na druhom stupni základných škôl a nižšom stupni osemročných gymnázií (ISCED 2)**. V rámci školy bolo do vzorky stratifikovaným výberom, na základe hlavnej oblasti, ktorú daný učiteľ vyučoval, náhodne vybraných 20 učiteľov, ak v škole pôsobilo viac ako 30 učiteľov. V prípade menších škôl (do 30 učiteľov) vzorku tvorili všetci učители. Hlavné meranie štúdie TALIS sa na Slovensku uskutočnilo v období od **30. 4. 2018 do 11. 5. 2018** a spočívalo vo vyplnení školského dotazníka riaditeľom školy a učiteľských dotazníkov vybranými učiteľmi. Vyplnenie dotazníkov trvalo približne 45 až 60 minút.

Slovenská republika sa aktuálneho cyklu štúdie zúčastnila aj vďaka podpore Európskej komisie: granty EACEA 2016 – 2 980/010-001 a EACEA 2018 – 2 235/001-001 na úhradu časti účastníckeho poplatku.

Ako učítelia vnímajú svoje povolanie

Ocenenie práce učítel'a spoločnosťou

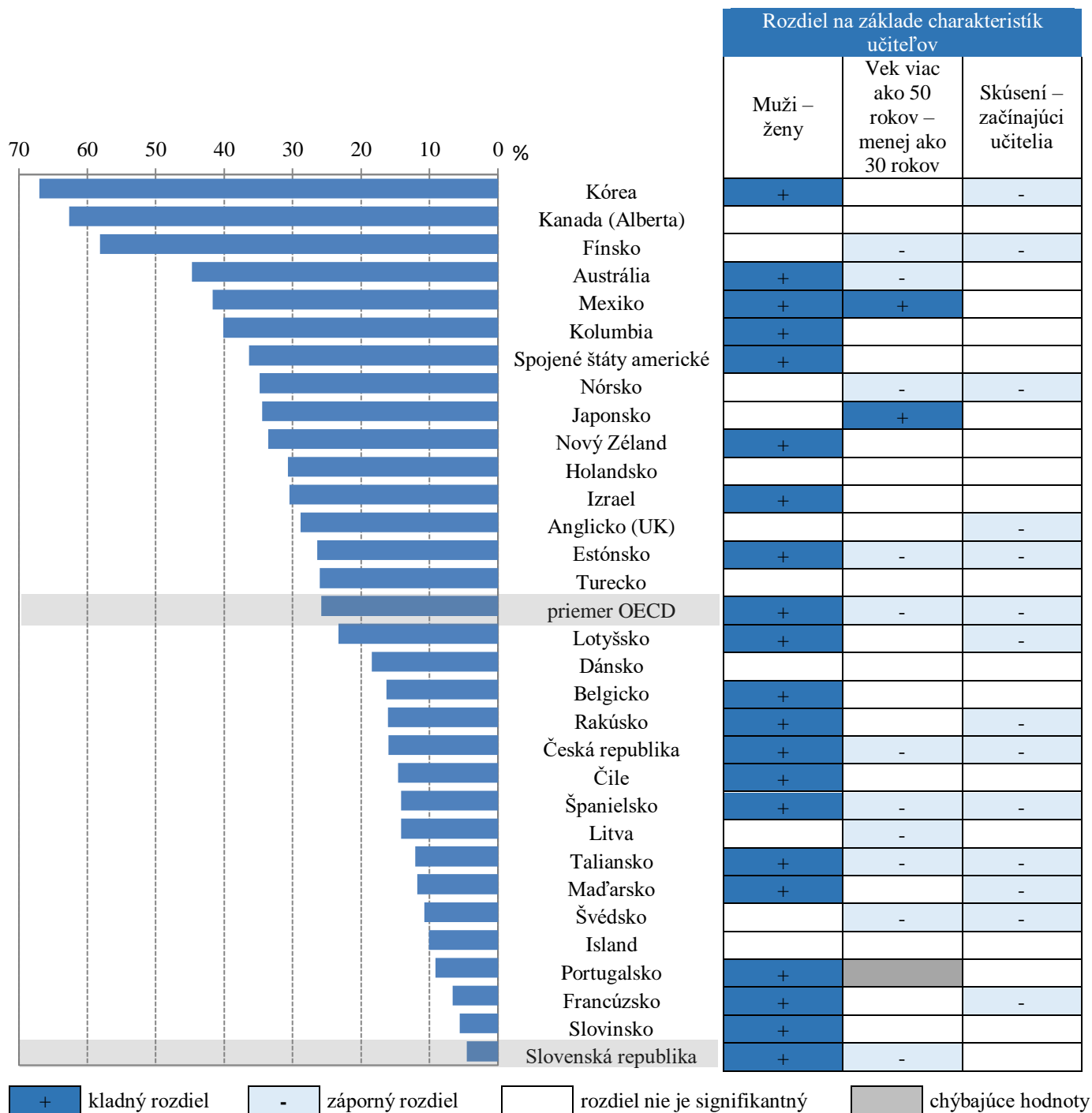
V priemere krajín OECD iba 26 % učítel'ov a 37 % riadítel'ov zapojených v štúdiu TALIS vyjadrilo *súhlas*, resp. *rozhodný súhlas* s tvrdením, že **povolanie učítel'a je spoločnosťou oceňované**. V **Slovenskej republike** je tento **podiel najmenší** zo všetkých krajín OECD a predstavuje súhlasné stanovisko len u **4,5 % učítel'ov a 2,1 % riadítel'ov**. V porovnaní s predchádzajúcim cyklom TALIS 2013 nenastal u slovenských učítel'ov a ani riadítel'ov signifikantný rozdiel v ich vnímaní, akým je v spoločnosti ich povolanie oceňované. Na základe charakteristík⁵ učítel'ov môžeme skonštatovať, že v priemere krajín OECD ženy, starší a skúsení učítelia majú tendenciu cítiť sa menej oceňovaní ako muži, mladší a začínajúci učítelia⁶. V SR toto tvrdenie platí pre ženy a starších učítel'ov. (*Graf 1*)

Na základe charakteristík školy⁷ v priemere krajín OECD *súhlasilo*, resp. *rozhodne súhlasilo* s tvrdením, že povolanie učítel'a je spoločnosťou oceňované, významne viac učítel'ov neštátnych škôl (o 3 p. b.) a učítel'ov pôsobiacich v školách, v ktorých je viac ako 30 % žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. V SR ani v jednej z týchto charakteristík školy nie je významný rozdiel.

⁵ Osobnostné charakteristiky učítel'ov sú: pohlavie (ženy, muži), vek (menej ako 30 rokov, viac ako 50 rokov), počet rokov praxe (menej ako 5 rokov, viac ako 5 rokov).

⁶ Začínajúci učítel' je definovaný ako učítel' s praxou kratšou ako 5 rokov. Skúsený učítel' je učítel' s praxou viac ako 5 rokov.

⁷ Charakteristika školy: umiestnenie školy (vidiek do 3 000 obyvateľ'ov, mesto 3 001 – 100 000 obyvateľ'ov, mesto nad 100 000 obyvateľ'ov); zriaďovateľ (štátna, neštátna škola); koncentrácia žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (menej ako 30 %, viac ako 30 % žiakov); podiel žiakov s imigrantským zázemím (menej, alebo 10 %, viac ako 10 %); podiel žiakov so špeciálnymi potrebami (menej, alebo 10 %, viac ako 10 %).

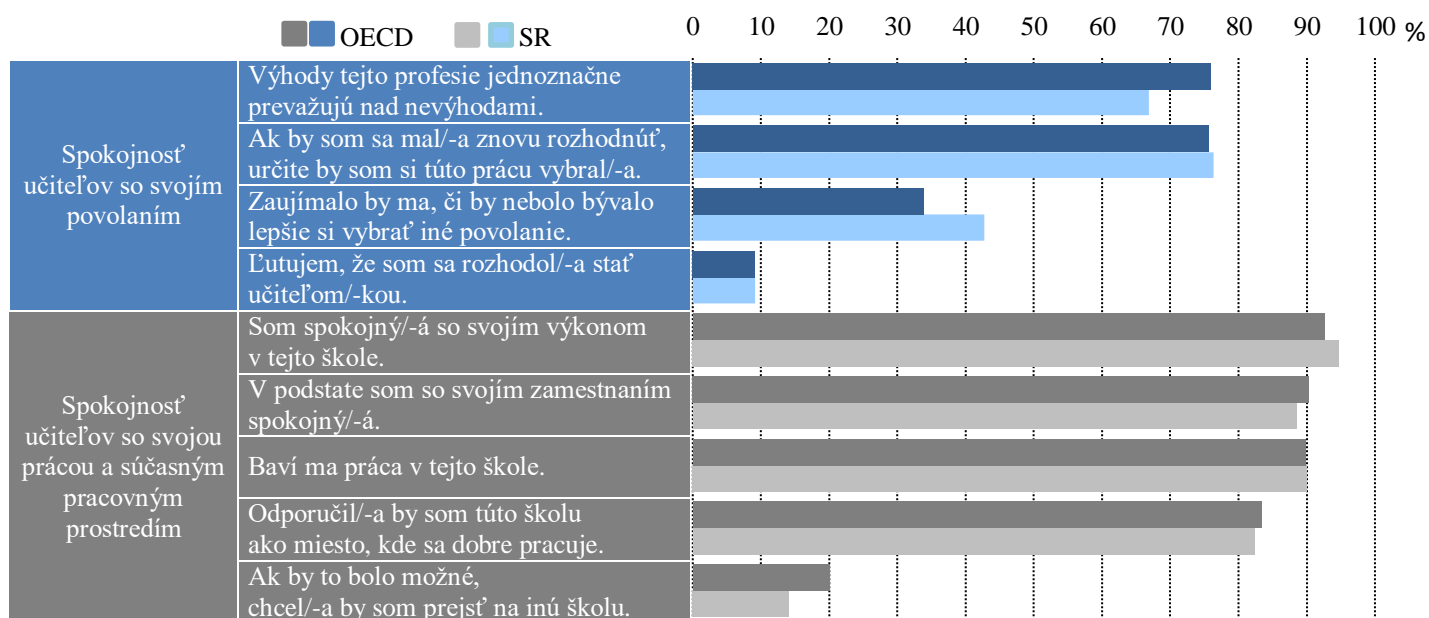
Graf 1 Percentuálne vyjadrenie súhlasu, resp. rozhodného súhlasu učiteľov s tvrdením, že povolanie učiteľa je v spoločnosti ocenené a porovnanie odpovedí na základe charakteristík učiteľa v krajinách OECD a SR (TALIS 2018)

Spokojnosť v práci

Spokojnosť v práci zohráva kľúčovú úlohu v postojoch učiteľov a riaditeľov škôl. Možno ju rozdeliť do dvoch oblastí: **spokojnosť so svojou prácou a pracovným prostredím** a **spokojnosť s povolaním** (Graf 2). Je dôležité tieto oblasti rozlišovať, pretože učitelia a riaditelia môžu pociťovať spokojnosť s prvkami priamo súvisiacimi s výučbou, ale

nespokojnosť s prvkami súvisiacimi s ich pracovnými podmienkami. Štúdia TALIS 2018 meria spokojnosť so svojou prácou na základe vyjadrenia súhlasu (*rozhodne nesúhlasím; nesúhlasím; súhlasím alebo rozhodne súhlasím*) so súborom konkrétnych pozitívnych, ale aj negatívnych tvrdení o ich súčasnom pracovnom prostredí a povolani.

Spokojnosť s povolaním bola skúmaná prostredníctvom štyroch ukazovateľov. V priemere krajín OECD veľká väčšina učiteľov aj riaditeľov vyjadrila svoju spokojnosť so svojou profesiou prostredníctvom *súhlasu*, resp. *rozhodného súhlasu* s nasledujúcimi výroky: *výhody tejto profesie jednoznačne prevažujú nad nevýhodami* (učitelia OECD 76 %, SR 66,8 %; riaditelia OECD 81,3 %, SR 58,4 %); *ak by som sa mal/-a znovu rozhodnúť, určite by som si túto prácu vybral/-a* (učitelia OECD 75,6 %, SR 76,3 %; riaditelia 86,9 %, SR 85,6 %); *zaujímalo by ma, či by nebolo bývalo lepšie si vybrať iné povolanie* (učitelia OECD 33,8 %, SR 42,8 %; riaditelia OECD 19,9 %, SR 24,9 %); a *ľutujem, že som sa rozhodol/-a stať učiteľom/-kou/riaditeľom/-kou* (učitelia OECD 9,1 %, SR 9,1 %; riaditelia OECD 6,7 %, SR 4,9 %).

Graf 2 Percentuálne vyjadrenie súhlasu, resp. rozhodného súhlasu na položky súvisiace so spokojnosťou v práci v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

V porovnaní s rokom 2013 môžeme na Slovensku skonštatovať **pozitívnu zmenu** v tom, ako sú slovenskí učitelia **spokojní so svojím povolaním**. Významne viac učiteľov vyjadrilo *súhlas*, resp. *rozhodný súhlas* s výrokom: *výhody tejto profesie jednoznačne prevažujú nad nevýhodami* (o 8,8 p. b.⁸); *ak by som sa mal/-a znovu rozhodnúť, určite by som si túto prácu vybral/-a* (viac o 4,9 p. b.) a významne menej s výrokom *ľutujem, že som sa rozhodol/-a stať učiteľom/-kou* (o 4,7 p. b.). Porovnateľný počet učiteľov v roku 2013 a aj 2018 súhlasí, resp. rozhodne súhlasí s výrokom *zaujímalo by ma, či by nebolo bývalo lepšie si vybrať iné povolanie*. O 6,5 p. b. viac slovenských učiteľov pracujúcich v mestách ako na vidieku, uvažuje nad tým, či by nebolo lepšie vybrať si iné povolanie. Pri porovnaní ostatných charakteristík učiteľa alebo školy, nie je v tejto položke významný rozdiel.

⁸ Pre rozdiel percent (nárast, pokles) používame v správe skratku p. b. – percentuálny bod.

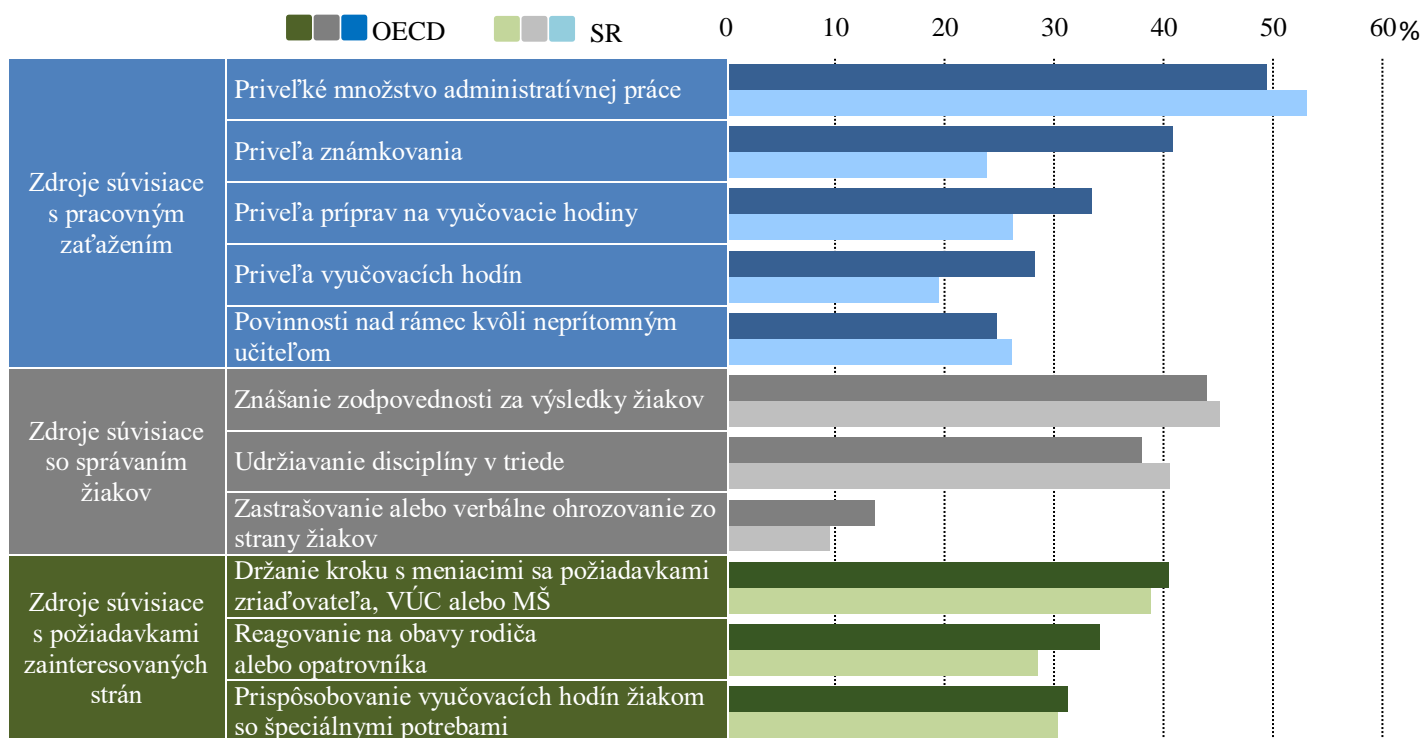
Spokojnosť so svojou prácou a pracovným prostredím bola skúmaná prostredníctvom piatich ukazovateľov. V priemere krajín OECD 92,6 % a v SR 94,7 % učiteľov uviedlo, že sú *spokojní so svojím výkonom v aktuálnej škole* (riaditelia OECD 94,1 %, SR 93 %). Túto vysokú mieru spokojnosti možno vidieť aj v názoroch na ich súčasné pracovné prostredie, pretože celková spokojnosť, či už učiteľov, alebo riaditeľov škôl, vyjadrená súhlasom, resp. rozhodným súhlasom, je pozoruhodne vysoká pre každý z ďalších štyroch ukazovateľov: *v podstate som so svojím zamestnaním spokojný/-á* (učitelia OECD 90,3 %, SR 88,5 %; riaditelia OECD 95,3 %, SR 95,2 %); *baví ma práca v tejto škole* (učitelia OECD 89,8 %, SR 90 %; riaditelia OECD 95,6 %, SR 94,9 %); *odporučil/-a by som túto školu ako miesto, kde sa dobre pracuje* (učitelia OECD 83,4 %, SR 82,4 %; riaditelia OECD 94,9 %, SR 95,8 %); a *ak by to bolo možné, chcel/-a by som prejsť na inú školu* (učitelia OECD 20 %, SR 14,1 %; riaditelia OECD 14,6 %, SR 1,5 %). Pri porovnaní s rokom 2013 ani v jednej z týchto piatich položiek nenastala v rámci SR signifikantná zmena. Ak by to bolo možné, prejsť na inú školu by v SR chcelo o 5,1 p. b. viac skúsenejších učiteľov, o 5,9 p. b. viac učiteľov pôsobiacich vo vidieckych školách a o 5,1 p. b. viac učiteľov zo škôl, v ktorých je viac ako 10 % žiakov so špeciálno-výchovnými potrebami.

Stres

Medzinárodná štúdia TALIS 2018 po prvýkrát zisťovala, ktoré stresové situácie majú vplyv na prácu učiteľov. Analýzy používané v štúdiu TALIS sa obmedzujú na stresové situácie na pracovisku a nezahŕňajú stres vo všeobecnosti.

Približne jeden z piatich **učiteľov** v priemere krajín OECD uviedol, že vo svojej práci **zažíva stres veľmi** (OECD 18,1 %, SR 11,5 %) alebo **dost'** (OECD 30,6 %, SR 32 %). Medzi hlavné uvádzané príčiny stresu⁹ v krajinách OECD patrí *priveľké množstvo administratívnej práce* (49,4 %), *zodpovednosť za výsledky žiakov* (44 %), *priveľa známokovania* (40,8 %) a *udržiavanie súladu s meniacimi sa požiadavkami zriaďovateľov, VÚC alebo ministerstva školstva* (40,5 %). V SR medzi hlavné uvádzané príčiny stresu patrí *priveľké množstvo administratívnej práce* (53,1 %), *zodpovednosť za výsledky žiakov* (45,1 %) a *udržiavanie disciplíny v triede* (40,6 %). Približne 68,8 % **riaditeľov** škôl v priemere krajín OECD uviedlo, že medzi ich hlavné príčiny stresu patrí *priveľké množstvo administratívnej práce* (SR 85,3 %), *udržiavanie súladu s meniacimi sa požiadavkami zriaďovateľov, VÚC alebo ministerstva školstva* (OECD 55,5 %, SR 65,2 %), *zodpovednosť za výsledky žiakov* (OECD 46,4 %, SR 55,9 %), *reagovanie na obavy rodiča alebo opatrovníka* (OECD 46,5 %, SR 43,4 %) a *udržiavanie disciplíny v triede* (OECD 41,7 %, SR 39,7 %).

⁹ Na základe odpovedí učiteľov na otázku: *V súvislosti s Vaším zamestnaním v tejto škole, do akej miery sú uvedené situácie zdrojom stresu pri výkone Vašej práce?* Položky odpovedí: *priveľa príprav na vyučovacie hodiny; priveľa vyučovacích hodín; priveľa známokovania; priveľké množstvo administratívnej práce (napr. vyplňanie formulárov); povinnosti nad rámec kvôli neprítomným učiteľom; znášanie zodpovednosti za výsledky žiakov; udržiavanie disciplíny v triede; zastrešovanie alebo verbálne ohrozovanie zo strany žiakov; držanie kroku s meniacimi sa požiadavkami zriaďovateľa, VÚC alebo ministerstva školstva; reagovanie na obavy rodiča alebo opatrovníka; prispôbovanie vyučovacích hodín žiakom so špeciálnymi potrebami na škále vôbec, čiastočne, dost', veľmi.*

Graf 3 Percentuálny podiel učiteľov podľa zdrojov stresu v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

Na základe osobnostných charakteristík zažívajú stres vo svojej práci v priemere krajín OECD veľmi významne častejšie ženy – učiteľky o 4,9 p. b. ako muži – učelia, učelia vo veku menej ako 30 rokov o 5,6 p. b. častejšie ako ich starší kolegovia a začínajúci učelia o 1,6 p. b. Na Slovensku bol významný rozdiel zaznamenaný len v kategórii skúsenejších učiteľov s praxou viac ako 5 rokov, ktorí sa vyjadrili, že veľmi zažívajú stres vo svojej práci o 4,4 p. b. častejšie ako začínajúci učelia.

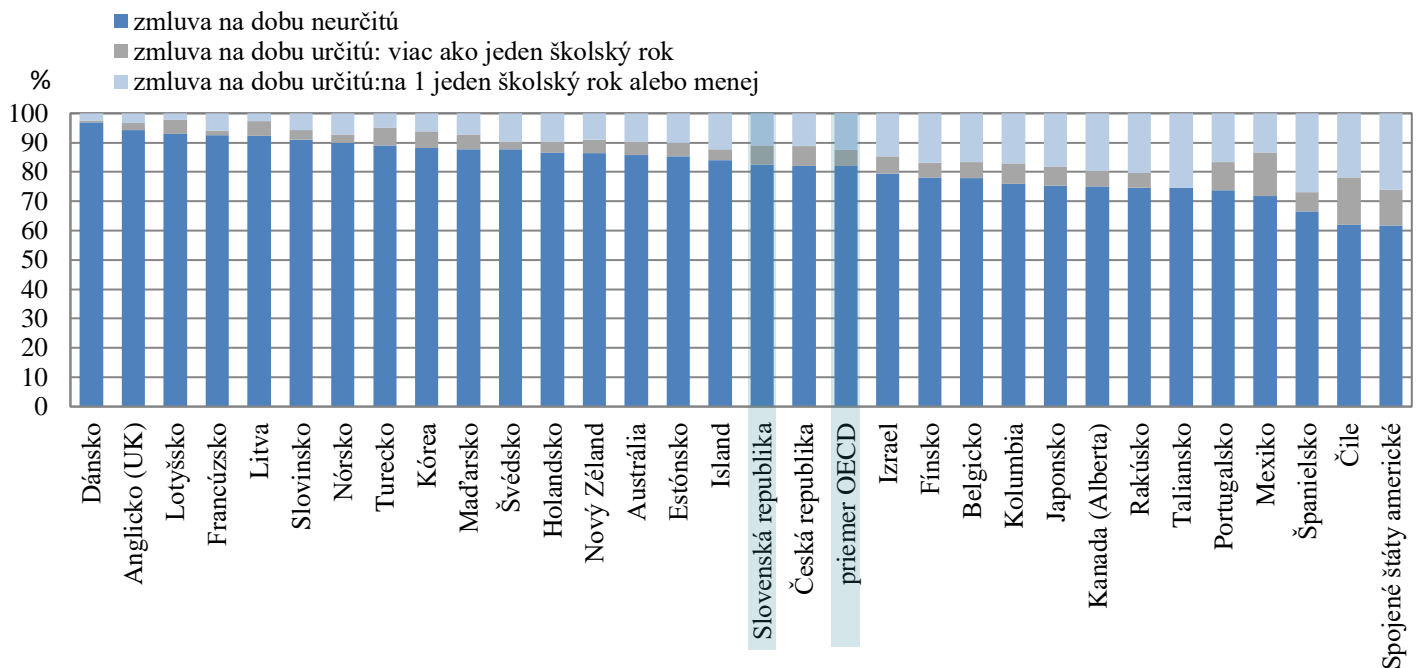
Štúdia TALIS tiež skúmala vnímanie rozsahu, v akom ich zamestnanie negatívne ovplyvňuje ich duševné a fyzické zdravie na škále *vôbec*, *čiastočne*, *dost'*, *veľmi*. Na Slovensku 7,2 % (OECD 7,3 %) učiteľov odpovedalo, že ich zamestnanie má *veľmi* a 16 % (OECD 16,4 %) učiteľov odpovedalo, že ich zamestnanie má *dost'* negatívny vplyv na ich duševné zdravie. Pri pohľade na vplyv zamestnania na fyzické zdravie si kategóriu *veľmi* vybralo 4,7 % (OECD 6 %) učiteľov na Slovensku a kategóriu *dost'* 11,4 % (OECD 14,6 %) učiteľov.

Ďalším ukazovateľom vplyvu stresu na prácu učiteľov je to, či práca ponecháva dostatočný priestor pre ich osobný život. Len 5,2 % slovenských učiteľov (OECD 6,5 %) sa vyjadrilo, že ich práca im *vôbec* neponecháva dostatočný priestor na osobný život a 44 % (OECD 44 %) sa vyjadrilo, že ich práca im *čiastočne* neponecháva dostatočný priestor na osobný život.

Pracovné podmienky učiteľov

Pracovná zmluva

V priemere vo všetkých krajinách a ekonomikách OECD má 82 % učiteľov (SR 82,5 %) zmluvy na dobu neurčitú, 5,6 % učiteľov (SR 6,6 %) má zmluvy na dobu určitú na viac ako jeden rok a 12,4 % učiteľov (SR 11 %) má zmluvu na dobu určitú na jeden rok alebo menej.

Graf 4 Percentuálny podiel učiteľov podľa typu pracovnej zmluvy v priemere krajín OECD (TALIS 2018)

Podiel učiteľov, ktorí uviedli, že majú zmluvu na dobu určitú¹⁰, úzko súvisí s ich vekom. V priemere krajín OECD je podiel učiteľov zamestnaných na dobu určitú 18 % (SR 17,5 %), je však oveľa vyšší medzi učiteľmi mladšími ako 30 rokov 48 % (SR 61 %) a začínajúcimi učiteľmi OECD 46,5 %, SR 51,6 %. Vo vzdelávacích systémoch sa všeobecne dá očakávať, že zmluvu na dobu určitú budú mať väčšinou mladší učitelia ako starší učitelia. Je pravdepodobné, že mladí učitelia nedávno vstúpili do pracovného pomeru, takže by mohli byť v skúšobnej dobe alebo majú v blízkej budúcnosti vyhliadky na získanie zmluvy na dobu neurčitú. **Veľmi vysoký podiel mladých učiteľov so zmluvou na dobu určitú** však môže byť znepokojujúci a **predstavuje riziko**, že učiteľské povolanie bude pre mladých učiteľov menej atraktívne.

¹⁰ Zmluva na dobu určitú vo všeobecnosti znamená zmluvu na viac ako 1 rok alebo na 1 rok alebo menej.

V Slovenskej republike významne viac učiteľov má zmluvu na dobu určitú v mestách nad 100 000 obyvateľov v porovnaní s vidieckymi oblasťami (do 3 000 obyvateľov) o 4,8 p. b. V priemere krajín OECD sme zaznamenali významný rozdiel len medzi štátnymi a neštátnymi školami, kde v neštátnych školách pracuje o 9,3 p. b. viac učiteľov na zmluvu na dobu určitú.

Pri porovnaní s oboma predchádzajúcimi cyklami štúdie TALIS sa v roku 2018 významne viac učiteľov SR vyjadrilo, že má zmluvu na dobu určitú na viac ako 1 rok (v porovnaní s 2013 o 2 p. b. a 2008 o 2,8 p. b.). Naopak, významne menej učiteľov sa v roku 2018 vyjadrilo, že má zmluvu na dobu určitú na 1 rok alebo menej (v porovnaní s 2013 o 3,5 p. b. a 2008 o 3,2 p. b.).

Pracovný úväzok

Štúdia TALIS zisťovala aj súčasný **pracovný úväzok** na pozícii učiteľa¹¹, resp. riaditeľa školy¹². V priemere krajín OECD uviedlo 79 % učiteľov zapojených v štúdiu TALIS, že majú za všetky svoje učiteľské pracovné pomery spolu *plný pracovný úväzok* (SR 87,7 %), *čiastočný pracovný úväzok (71 – 90 % plného pracovného úväzku)* 10,1 % učiteľov (SR 5,1 %); *čiastočný pracovný úväzok (50 – 70 % plného pracovného úväzku)* 6,5 % učiteľov (SR 2,3 %); *čiastočný pracovný úväzok (menej ako 50 % plného pracovného úväzku)* 4,4 % učiteľov (SR 5 %).

Pri porovnaní s predchádzajúcim cyklom štúdie TALIS 2013 v SR nastal významný nárast v TALIS 2018 o 2 p. b. len v položke *čiastočný pracovný úväzok (71 – 90 % plného pracovného úväzku)*.

Na základe **charakteristík učiteľov** môžeme skonštatovať, že v priemere krajín OECD pracuje na čiastočný úväzok¹³ významne viac žien – učiteľiek (o 4,1 p. b. viac ako mužov – učiteľov), mladších učiteľov (o 6,1 p. b. viac ako starších učiteľov) a začínajúcich učiteľov (o 8,1 p. b. viac ako skúsenejších učiteľov) V Slovenskej republike pracuje na čiastočný úväzok významne viac mužov – učiteľov (o 7,2 p. b. ako žien – učiteľiek) a začínajúcich učiteľov (o 7,9 p. b. ako skúsenejších učiteľov). Na základe **charakteristík škôl** môžeme skonštatovať, že v priemere krajín OECD pracuje na čiastočný úväzok významne viac učiteľov vo vidieckych oblastiach (do 3 000 obyvateľov) ako v mestách (nad 100 000 obyvateľov) o 4,3 p. b. a v neštátnych školách o 6,5 p. b. v porovnaní so štátnymi školami. V Slovenskej republike sme významný rozdiel (viac o 5,1 p. b.) zaznamenali len v školách s viac ako 10 % žiakov so špeciálno-výchovnými potrebami v porovnaní so školami, kde je takýchto žiakov menej.

¹¹ *Áký je Váš súčasný pracovný úväzok na pozícii učiteľ/-ka?* (plný pracovný úväzok (viac ako 90 % plného pracovného úväzku); čiastočný pracovný úväzok (71 – 90 % plného pracovného úväzku); čiastočný pracovný úväzok (50 – 70 % plného pracovného úväzku); čiastočný pracovný úväzok (menej ako 50 % plného pracovného úväzku)

¹² *Áký je Váš súčasný pracovný úväzok na pozícii riaditeľ/-ka?* (plný pracovný úväzok – viac ako 90 % plného pracovného úväzku bez alebo s vyučovaním žiakov; čiastočný pracovný úväzok – do 90 % plného pracovného úväzku bez alebo s vyučovaním žiakov).

¹³ Pod čiastočným úväzkom rozumieme menej ako 90 % z plného pracovného úväzku.

V priemere krajín OECD 65,5 % riaditeľov zapojených v štúdiu TALIS uviedlo, že pracuje na *plný pracovný úväzok bez povinnosti vyučovania žiakov* (SR 3,9 %); 30,9 %, že pracuje na *plný pracovný úväzok s povinnosťou vyučovania žiakov* (SR 93,1 %¹⁴); 1,6 % riaditeľov pracuje na *čiastočný pracovný úväzok bez vyučovania žiakov* (SR 0 %) a 2 % riaditeľov pracuje na *čiastočný pracovný úväzok s vyučovaním žiakov* (SR 3 %). **Spomedzi krajín OECD sú Česká republika (95,6 %), Izrael (95,5 %) a Slovenská republika (93,1 %) jedinými krajinami, v ktorých viac ako 90 % riaditeľov uviedlo, že pracujú na plný pracovný úväzok s povinnosťou vyučovania žiakov.**

Najviac učiteľov v priemere krajín OECD (95,6 %) a aj Slovenska (89,4 %) uviedlo, že pracuje v súčasnosti ako učiteľ/-ka na jednej škole, 3,4 % učiteľov v priemere krajín OECD pracuje v 2 školách (SR 9,4 %) a 1 % v troch školách (SR 1,2 %). V porovnaní s predchádzajúcimi cyklami štúdie TALIS sa na Slovensku významne znižuje počet učiteľov pôsobiacich v jednej škole, o 6,5 p. b v porovnaní s rokom 2008 a o 6 p. b. v porovnaní s cyklom v roku 2013. S tým súvisí významný nárast počtu učiteľov pôsobiacich v dvoch, resp. 3 školách.

Hodnotenie učiteľov a spätná väzba

Formálne hodnotenie práce učiteľa plní niekoľko dôležitých funkcií. Môže to byť nástroj na zabezpečenie kvality vzdelávania v prípade, že je zamerané na zabezpečenie splnenia požadovaných noriem alebo dodržiavania odporúčaných postupov, prípadne, tiež môže učiteľom poskytnúť príležitosť zamyslieť sa nad ich učiteľskou praxou, silnými a slabými stránkami a určiť oblasti, ktoré je potrebné zlepšiť.

Štúdia TALIS 2018 zisťuje, ako často je práca učiteľa ohodnocovaná, kto vykonáva hodnotenie a použité metódy.¹⁵

Frekvencia

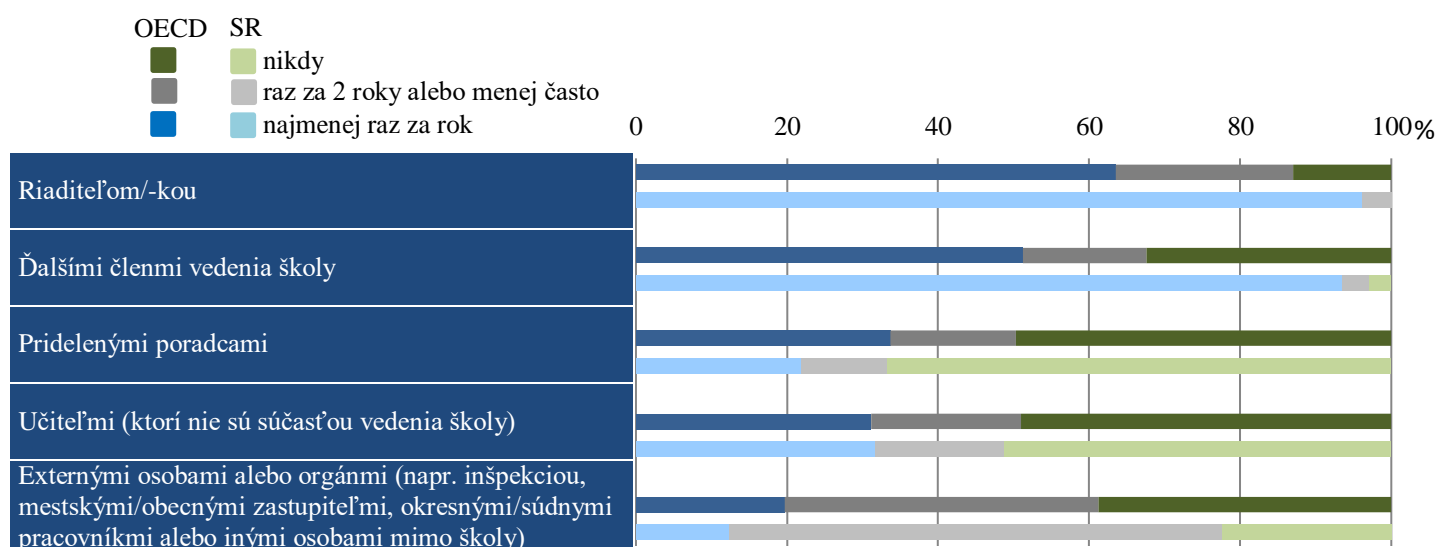
V priemere krajín OECD pracuje iba malá časť učiteľov (6,9 %) v školách, v ktorých *práca učiteľov nikdy nie je formálne hodnotená* (SR 0 %)¹⁶. Pravidelné hodnotenie sa

¹⁴ V SR je nariadením vlády ustanovený rozsah, v ktorom pedagogický alebo vedúci pedagogický zamestnanec vykonáva priamu výchovno-vzdelávaciu činnosť pri poskytovaní výchovy a vzdelávania. U vedúceho pedagogického zamestnanca závisí od počtu tried v škole alebo školskom zariadení alebo od priemerného denného počtu žiakov skutočne navštevujúcich školské zariadenie za uplynulý kalendárny štvrtrok.

¹⁵ **Uved'te, ako často sa robia nasledujúce opatrenia po formálnom hodnotení práce učiteľov v tejto škole.** Kategórie (*nikdy, niekedy, často, vždy*), položky (*s učiteľom/-kou sa prediskutujú opatrenia na nápravu nedostatkov vo výučbe; je vytvorený rozvojový a tréningový plán; pristúpi sa k materiálnym sankciám, ako napríklad k zníženiu každoročného nárastu platu; na pomoc je učiteľovi/-ke pridelený inštruktor/mentor, aby mu/jej pomohol zlepšiť učenie; zmenia sa pracovné povinnosti učiteľa/-ky (napr. sa rozšíri alebo skráti jeho/jej počet hodín vyučovania alebo sa zmenia jeho/jej administratívne/manažérske či poradcovské zodpovednosti); zvýši sa učiteľov plat alebo sa vyplatí finančná odmena; zmení sa pravdepodobnosť kariérneho rastu učiteľa/-ky; prepustí sa alebo sa s ním/ňou neobnoví pracovná zmluva.*)

¹⁶ **Priemerne ako často je práca každého učiteľa v tejto škole ohodnocovaná nasledovnými osobami?** Kategórie (*nikdy, menej ako raz za 2 roky, raz za dva roky, raz za rok, 2-krát alebo viackrát za rok*), položky (*riaditeľom/-kou; ďalšími členmi vedenia školy; pridelenými poradcami; učiteľmi (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy); externými osobami alebo orgánmi (napr. inšpekciami, mestskými/obecnými zastupiteľmi, okresnými/súdovými pracovníkmi alebo inými osobami mimo školy)*)

zvyčajne organizuje na úrovni školy a je najbežnejšou formou hodnotenia práce učiteľov v krajinách zúčastňujúcich sa na štúdiu TALIS. Hodnotenia najčastejšie vykonáva riaditeľ školy alebo iní členovia vedenia školy. V priemere krajín OECD 63,5 % (SR 96,1 %) učiteľov pracuje v školách, kde riaditelia škôl odpovedali, že *každý rok hodnotia prácu učiteľa* a 51,2 % učiteľov (SR 93,5 %) pracuje v školách s *každoročným hodnotením ostatnými členmi vedenia školy*. Hodnotenia inými zdrojmi sú o niečo menej bežné. Približne 34 % učiteľov v priemer krajín OECD (SR 21,8 %) pracuje v školách, v ktorých každoročne hodnotenie vykonáva pridelený *poradca*, a 31,1 % (SR 31,6 %) pracuje v školách, v ktorých každoročné hodnotenia vykonávajú *iní učitelia*. Napokon iba asi 20 % učiteľov (SR 12,4 %) pracuje v školách, kde sú učitelia hodnotení *externými osobami alebo orgánmi*. (Graf 5)

Graf 5 Percentuálny podiel učiteľov podľa hodnotiteľa a časových intervalov hodnotenia v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

V porovnaní s predchádzajúcim cyklom TALIS 2013 nastal v SR v kategórii hodnotenia práce učiteľov najmenej raz za rok významný pokles len v podiele učiteľov, ktorí sú hodnotení pridelenými poradcami o 15,1 p. b. a o 12,8 p. b. v prípade hodnotenia externými osobami alebo orgánmi.

Metódy

Viac ako 85 % učiteľov¹⁷ v priemere krajín OECD učí v školách, ktorých riaditelia uviedli, že nasledujúce zdroje informácií¹⁸ sa používajú pri formálnom hodnotení práce učiteľov aspoň jedným z daných subjektov: *hospitácie výučby v triede* (OECD 95,9 %, SR

¹⁷ S vyňatím učiteľov, ktorých riaditelia školy uviedli, že ich učitelia nie sú nikdy ohodnotení žiadnym zo subjektov.

¹⁸ **Kto používa nasledovné zdroje informácií ako súčasť ohodnotenia práce učiteľov vo Vašej škole?** Kategórie – subjekty (externé osoby alebo orgány, riaditeľ/-ka, člen/-ovia vedenia školy, pridelení poradcovia, ďalší učitelia (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy), v tejto škole sa nepoužíva) položky – zdroje informácií (hospitácie výučby v triede; prieskumy medzi žiakmi o výučbe; hodnotenia znalostí obsahu u učiteľov; hodnotenie externých výsledkov žiakov (napr. výsledkov národného testovania); hodnotenie výsledkov v rámci školy a triedy (napr. pracovných výsledkov, výsledkov projektov, výsledkov testov); sebahodnotenie práce učiteľov (napr. prezentácia vzdelávacieho portfólia, analýza videozáznamu vyučovania)).

98,9 %); *hodnotenie výsledkov v rámci školy a triedy (napr. pracovných výsledkov, výsledkov projektov, výsledkov testov)* (OECD 94,3 %, SR 99 %); *hodnotenie externých výsledkov žiakov (napr. výsledkov národného testovania)* (OECD 93,3 %, SR 98,2 %). Menej časté je *hodnotenie prostredníctvom prieskumov medzi žiakmi o výučbe* (OECD 82,2 %, SR 91,4 %); *hodnotenia znalosti obsahu u učiteľov* (OECD 70 %, SR 85,3 %) a *sebahodnotenie práce učiteľov (napr. prezentácia vzdelávacieho portfólia, analýza videozáznamu vyučovania)* (OECD 68,3 %, SR 71,8 %).

Opatrenia

Hodnotenie práce učiteľov môže byť na jednej strane nástrojom na premýšľanie o ich doterajšej práci a profesionálnom rozvoji a zároveň na druhej strane mechanizmom na zabezpečenie zodpovednosti a primeraného výkonu a dodržiavania vzdelávacích štandardov. Na dosiahnutie týchto cieľov musia po hodnotení nasledovať vhodné opatrenia, ktoré dobre zodpovedajú funkcii hodnotenia, ako sú napríklad pridelenie inštruktora/mentora na zlepšenie učenia alebo vytvorenie rozvojového a tréningového plánu. Snaha zabezpečiť dobrý výkon a súlad so štandardmi sa môže odzrkadliť buď vo forme výkonnostných stimulov, ako sú zvýšenie mzdy a finančná odmena, alebo v prípade negatívnych dôsledkov môže viesť dokonca k prepusteniu učiteľa alebo neobnoveniu pracovnej zmluvy.¹⁹

70 % slovenských učiteľov učí v školách, v ktorých na základe odpovedí riaditeľov môžeme skonštatovať, že po formálnom hodnotení nasleduje *často alebo vždy diskusia ohľadom opatrení na nápravu nedostatkov vo výučbe*; 42,1 % učí v školách, kde sa *zvýši učiteľov plat alebo sa vyplatí finančná odmena*; 22 % učiteľov učí v školách, kde *nasleduje vytvorenie rozvojového a tréningového plánu*, 15,7 % ich učí v školách, kde sa *zmení pravdepodobnosť kariérneho rastu učiteľa/-ky*. Najmenej učiteľov pracuje v školách, kde po hodnotení je učiteľovi/-ke *často alebo vždy pridelený inštruktor/mentor, aby mu/jej pomohol zlepšiť učenie* (13,9 %); *zmenia sa pracovné povinnosti učiteľa/-ky (napr. sa rozšíri alebo skráti jeho/jej počet hodín vyučovania, alebo sa zmenia jeho/jej administratívne/manažérske či poradcovské zodpovednosti)* (6 %); *prepustí sa alebo sa s ním/ňou neobnoví pracovná zmluva* (5,1 %) a *pristúpi sa k materiálnym sankciám, ako napríklad k zníženiu každoročného nárastu platu* (1,2 %).

Spätná väzba

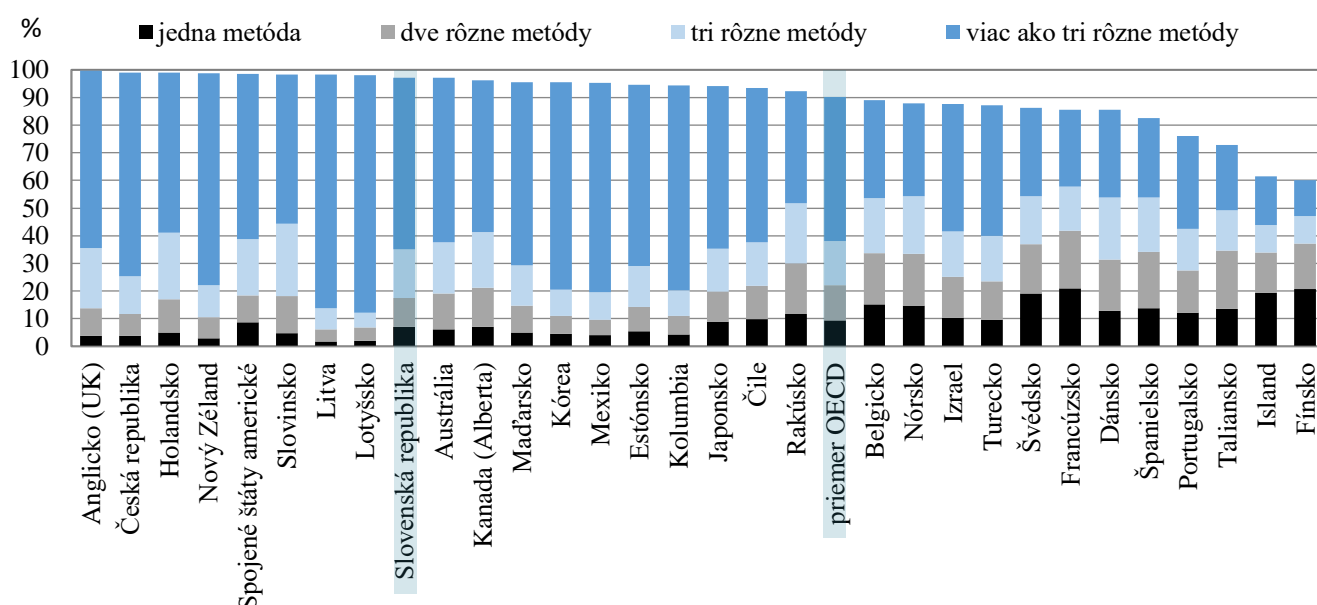
Poskytnutie spätnej väzby učiteľom je dôležitou súčasťou zlepšenia kvality výučby a jej cieľom je zlepšiť pochopenie metód a postupov učiteľov. Môže tiež napomôcť zvýšiť efektívnosť učiteľov, a to tak, že ohodnotí silné stránky učiteľov, respektíve rieši nedostatky

¹⁹ *Uved'te, ako často sa robia nasledujúce opatrenia po formálnom hodnotení práce učiteľov v tejto škole.* Kategórie (*nikdy, niekedy, často, vždy*), položky (*s učiteľom/učiteľkou sa prediskutujú opatrenia na nápravu nedostatkov vo výučbe; je vytvorený rozvojový a tréningový plán; pristúpi sa k materiálnym sankciám, ako napríklad k zníženiu každoročného nárastu platu; na pomoc je učiteľovi/-ke pridelený inštruktor/mentor, aby mu/jej pomohol zlepšiť učenie; zmenia sa pracovné povinnosti učiteľa/-ky (napr. sa rozšíri alebo skráti jeho/jej počet hodín vyučovania alebo sa zmenia jeho/jej administratívne/manažérske či poradcovské zodpovednosti); zvýši sa učiteľov plat alebo sa vyplatí finančná odmena; zmení sa pravdepodobnosť kariérneho rastu učiteľa/-ky; prepustí sa alebo sa s ním/ňou neobnoví pracovná zmluva*).

v ich pedagogických postupoch. V štúdiu TALIS je **spätná väzba** definovaná ako **akákoľvek spätá väzba na vyučovanie, ktorú učiteľ dostal na základe určitej formy interakcie s jeho prácou (napr. pozorovaním ako učí žiakov, diskusiou o jeho učebných plánoch alebo výsledkoch žiakov).**

Spätá väzba môže byť poskytnutá prostredníctvom neformálnych rozhovorov s učiteľom alebo ako súčasť formálnejšieho a štruktúrovaného pozorovania. Na základe tejto definície spätnej väzby štúdia TALIS zisťovala u učiteľov, či dostali spätú väzbu vo svojej škole, a ak áno, prostredníctvom akých metód a od koho ju dostali.

V priemere krajín OECD 90 % učiteľov uvádza, že dostali spätú väzbu od aspoň jedného zo zdrojov a prostredníctvom ktorejkoľvek z uvedených metód (SR 97,2 %).²⁰ (Graf 6)

Graf 6 Percentuálny podiel učiteľov, ktorí dostali spätú väzbu prostredníctvom nasledujúceho počtu rôznych metód v krajinách OECD (TALIS 2018)

Výsledky štúdie TALIS ukazujú, že u učiteľov je tendencia dostávať spätú väzbu **z viacerých zdrojov**. V priemere krajín OECD 60,3 % učiteľov (SR 73,4 %) uvádza spätú väzbu z dvoch alebo troch zdrojov, zatiaľ čo 30 % uvádza iba jeden zdroj (SR 23,8 %). Spätá väzba na úrovni školy (získaná od riaditeľa školy, členov vedenia školy a ďalších kolegov v škole) je najvýznamnejším zdrojom spätnej väzby, čo uviedlo v priemere krajín OECD 87,5 % učiteľov (SR 96,4 %). Výsledky tiež ukazujú, že spätá väzba od externých

²⁰ Kto na tejto škole používa nasledujúce informácie, aby Vám poskytol spätú väzbu?

„Externé osoby alebo orgány“ sa vzťahujú napríklad na inšpektorov, zástupcov samospráv alebo na iných ľudí mimo školy. Kategórie – zdroje (externé osoby alebo orgány; riaditeľ/-ka školy alebo člen/-ovia vedenia školy; ďalší učitelia školy (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy); nikdy som túto spätú väzbu na tejto škole nedostal/-a), položky – metódy (hospitácia mojej výučby; odpovede žiakov v dotazníku týkajúce sa mojej výučby; hodnotenie obsahu mojich znalostí; externé výsledky žiakov, ktorých učím (napr. výsledky národného testovania); výsledky v rámci školy a triedy (napr. pracovné výsledky, výsledky projektov, výsledky testov); sebahodnotenie vlastnej práce (napr. prezentácia vzdelávacieho portfólia, analýza videozáznamu môjho vyučovania).

osôb alebo orgánov je menej rozšírená, keďže v priemere krajín OECD len 37,5 % učiteľov uviedlo, že dostalo spätnú väzbu od týchto subjektov (SR 42,1 %).

Hospitácie v triede alebo výsledky žiakov sú najbežnejšími **metódami**, na základe ktorých učelia dostávajú spätnú väzbu. V priemere krajín OECD väčšina učiteľov uviedla, že spätnú väzbu dostala prostredníctvom *hospitácií ich výučby* (79,8 %, SR 94,8 %), *výsledkov žiakov v rámci školy a triedy* (69,7 %, SR 85 %) a *externých výsledkov žiakov, ktorých učia* (64,1 %, SR 70,5 %). Na druhej strane, v priemere všetkých krajín OECD 50,5 % učiteľov uviedlo, že dostáva spätnú väzbu na základe *hodnotenia obsahu ich znalostí* (SR 69,4 %), *sebahodnotenia vlastnej práce* (OECD 43,5 %, SR 46,8 %) a *odpovedí žiakov v dotazníkoch týkajúcich sa učiteľovej výučby* (OECD 49,3 %, SR 42,4 %).

Viac ako 80 % učiteľov na Slovensku uviedlo, že **spätná väzba**, ktorú dostali za posledných 12 mesiacov mala pozitívny **dopad na ich vyučovanie**. Významne častejšie pozitívny dopad spätnej väzby na ich vyučovanie uvádzajú ženy – učiteľky (o 6,5 p. b. viac ako muži – učelia) a začínajúci učelia (o 5,3 p. b. viac ako skúsenejší učelia). Najčastejšie učelia uviedli, že spätná väzba, ktorú dostali v posledných 12 mesiacoch, viedla k pozitívnej zmene pri *využívaní hodnotenia žiakov k zlepšeniu ich učenia sa* (62,1 %), v pedagogických kompetenciách na vyučovanie ich predmetu (61,4 %), *vo vedomostiach a znalostiach ich hlavného predmetu/predmetov* (50 %), *v metódach pri vyučovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami* (47,4 %), *v postupoch riadenia triedy* (46,7 %) a *v metódach vyučovania v multikultúrnom a multilingválnom prostredí* (18,2 %).

Spokojnosť učiteľov a riaditeľov s platovým ohodnotením

Najdôležitejšou motiváciou, ktorú uviedli učelia zapojení v štúdiu TALIS v rámci krajín OECD a tiež na Slovensku bolo, že povolanie učiteľa im umožnilo ovplyvniť vývin detí a mládeže, a tiež im umožnilo prispieť niečím hodnotným pre spoločnosť. Avšak pri rozhodovaní stať sa učiteľom nemalú úlohu zohrávajú aj faktory zosúladenia pracovného rozvrhu s osobným životom, ponuka stabilného zamestnania a spoľahlivý príjem. Vzdelávacie systémy krajín by mali svojim zamestnancom ponúkať také mzdové podmienky, aby boli atraktívne aj vo vzťahu k iným pracovným pozíciám, ktoré si vyžadujú podobnú kvalifikáciu.

V rámci krajín OECD patria, či už začínajúci učelia, alebo aj učelia s 15-ročnou praxou v štátnom zriadených školách v Slovenskej republike, Lotyšsku a Maďarsku medzi krajiny s najnižším ročným príjmom v prepočte na USD prostredníctvom parity kúpnej sily.²¹

V priemere krajín OECD 39,4 % učiteľov a 46,5 % riaditeľov (SR 17,9 % a 22,6 %) *súhlasí alebo rozhodne súhlasí* s tvrdením, že sú *spokojní s platovým ohodnotením, ktoré dostávajú za svoju prácu* v čase realizácie štúdie v roku 2018. So svojim platovým ohodnotením je v SR signifikantne viac (o 23,3 p. b.) spokojných riaditeľov neštátnych škôl v porovnaní so štátnymi školami a o 10,4 p. b. učiteľov pôsobiacich na vidieku (do 3 000 obyvateľov) v porovnaní s učiteľmi pôsobiacimi v mestách (nad 100 000 obyvateľov).

²¹ Zdroj: OECD (2019), Education at a Glance 2019: OECD Indicators, Table D3.1a and Table 3.2b. Slovenská republika (15 339 USD, 21 553 USD), Lotyšsko (14 494 USD), Maďarsko (16 161 USD, 21 090 USD)

Nehľadiac na platové ohodnotenie je spokojných s *podmienkami svojej pracovnej zmluvy* 80,4 % slovenských učiteľov a 73,2 % riaditeľov (OECD 65,6 % a 66,4 %). (Graf 7)

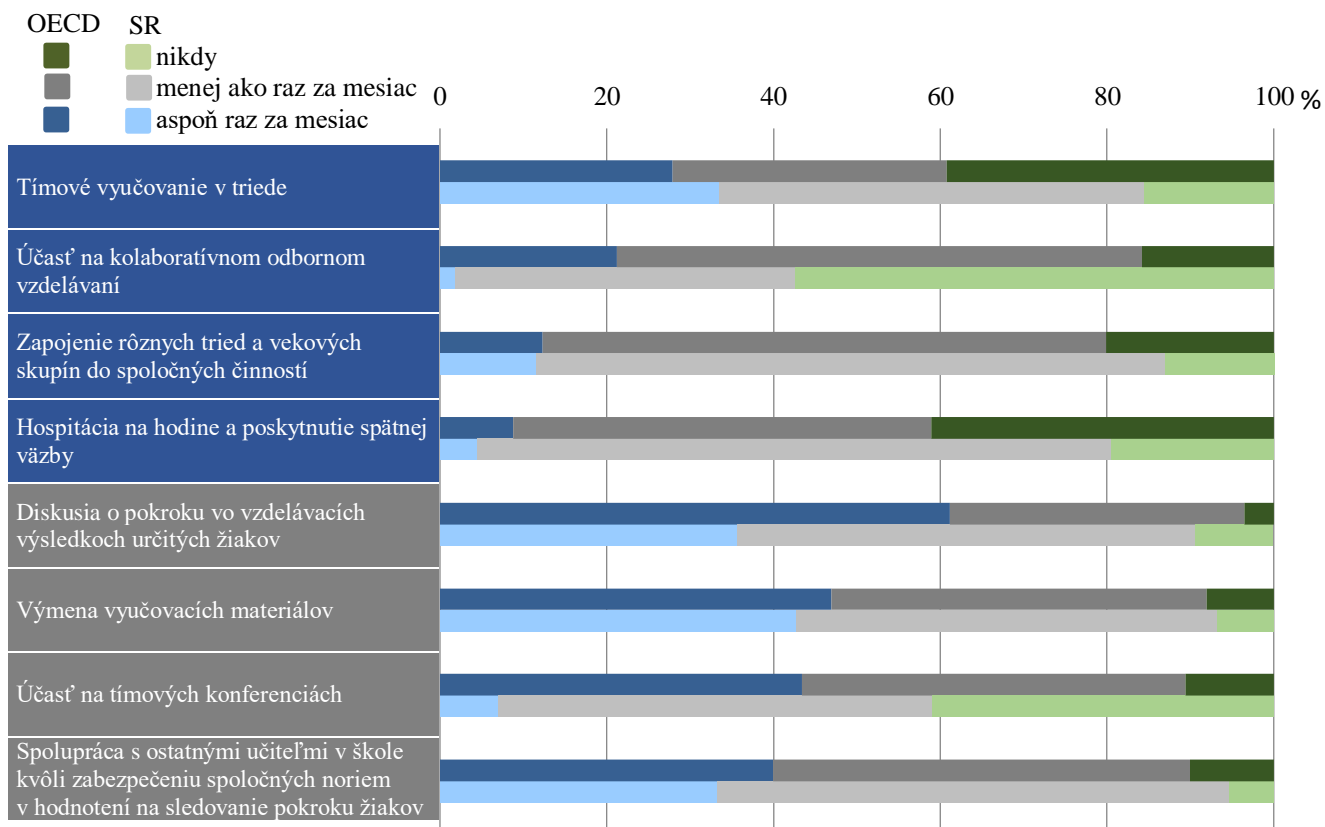
Graf 7 Percentuálny podiel učiteľov a riaditeľov podľa spokojnosti s platovým ohodnotením a podmienkami pracovnej zmluvy v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

Spolupráca učiteľov

TALIS skúma širokú škálu aktivít spolupráce medzi učiteľmi. Učítelia majú veľa príležitostí na komunikáciu a spoluprácu so svojimi kolegami. Aktivity, ktoré skúmala štúdia TALIS, možno rozdeliť do dvoch skupín na základe povahy spolupráce medzi učiteľmi. Niektoré druhy aktivít znamenajú hlbšiu úroveň spolupráce, ktorá vyžaduje vysoký stupeň vzájomnej interakcie, zatiaľ čo iné formy vyžadujú len jednoduchú výmenu informácií alebo koordináciu výučby medzi učiteľmi.

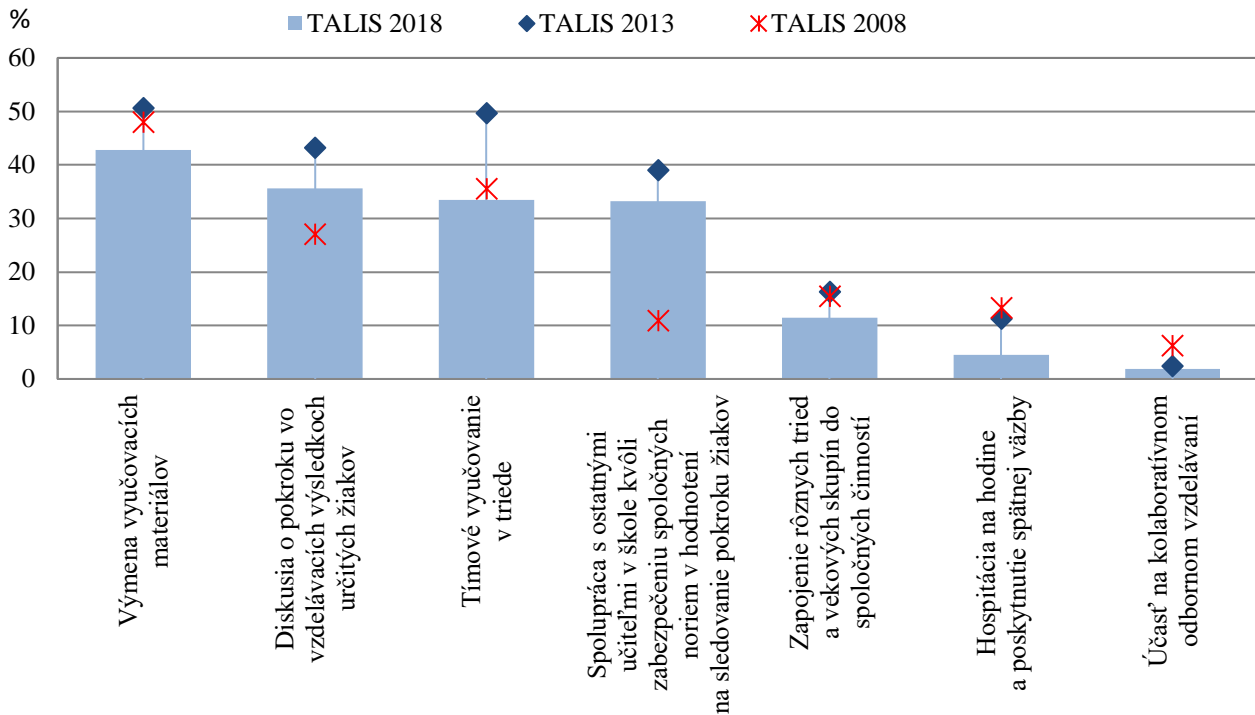
V súlade so zisteniami z predchádzajúcich cyklov štúdie TALIS, hlbšie formy spolupráce, tzv. **profesionálna spolupráca**, ako napríklad *tímové vyučovanie v triede; hospitácia na hodine a poskytnutie spätnej väzby; zapojenie rôznych tried a vekových skupín do spoločných činností (napr. projekty) a účasť na kolaboratívnom odbornom vzdelávaní*, sú menej rozšírené ako **jednoduchá výmena informácií a koordinácia výučby** medzi učiteľmi (napríklad *výmena vyučovacích materiálov; diskusia o pokroku vo vzdelávacích výsledkoch určitých žiakov; spolupráca s ostatnými učiteľmi v škole kvôli zabezpečeniu spoločných noriem v hodnotení na sledovanie pokroku žiakov a účasť na tímových konferenciách*).²²

²² *Ako často priemerne vykonávate nasledovné aktivity na tejto škole?* Kategórie (nikdy; raz za rok alebo menej; 2 – 4 x za rok; 5 – 10 x za rok; 1 – 3 x za mesiac; raz alebo viackrát za týždeň), položky (tímové vyučovanie v triede; hospitácia na hodine a poskytnutie spätnej väzby; zapojenie rôznych tried a vekových skupín do spoločných činností (napr. projekty); výmena vyučovacích materiálov s kolegami; účasť na diskusiách o pokroku vo vzdelávacích výsledkoch určitých žiakov; spolupráca s ostatnými učiteľmi na tejto škole kvôli zabezpečeniu spoločných noriem v hodnotení na sledovanie pokroku žiakov; účasť na tímových konferenciách; účasť na kolaboratívnom odbornom vzdelávaní).

Graf 8 Percentuálny podiel učiteľov, ktorí uviedli, že vykonávajú uvedené činnosti vo svojej škole s nasledujúcou frekvenciou v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

V priemere krajín OECD je najbežnejšou formou spolupráce medzi učiteľmi *diskusia o pokroku vo vzdelávacích výsledkoch určitých žiakov*. Až 61,1 % (SR 35,6 %) učiteľov uvádza, že to robia najmenej *raz mesačne* a iba 3,5 % (SR 9,3 %) učiteľov uvádza, že tak *nikdy nerobili*. Tieto typy diskusií sú súčasťou každodennej spolupráce učiteľov na ich pracovisku a sú nevyhnutné pre kvalitnú výučbu zameranú na jednotlivých žiakov. Poskytujú tiež učiteľom príležitosť učiť sa prostredníctvom zdieľania vzájomných skúseností a prispôsobovať svoje vzdelávacie prístupy ku konkrétnym žiakom. *Výmena vyučovacích materiálov s kolegami* je príležitosťou pre učiteľov navzájom si pomôcť napríklad pri príprave vyučovacích hodín, ktoré by mohli byť náročné na výučbu. V priemere krajín OECD však iba 47 % učiteľov uvádza, že sa najmenej *raz mesačne* zapájajú do tejto formy spolupráce (SR 42,8 %). Ďalšie jednoduché formy spolupráce medzi učiteľmi nepriamo súvisia s výučbou. V priemere krajín OECD 43,4 % učiteľov (SR 7 %) uvádza, že sa *zúčastňujú tímových konferencií* najmenej *raz mesačne* a 40 % učiteľov uvádza, že najmenej *raz mesačne spolupracuje s ostatnými učiteľmi v škole kvôli zabezpečeniu spoločných noriem v hodnotení na sledovanie pokroku žiakov* (SR 33,2 %). V priemere krajín OECD sú najmenej prevládajúcimi formami spolupráce *tímové vyučovanie v triede* (OECD 28 %, SR 33,5 %); *zapojenie rôznych tried a vekových skupín do spoločných činností* (OECD 12,3 %, SR 11,5 %); *hospitácia na hodine a poskytnutie spätnej väzby* (OECD 8,8 %, SR 4,5 %) a *účasť na kolaboratívnom odbornom vzdelávaní* (OECD 21,2 %, SR 1,9 %). (Graf 8)

Graf 9 Percentuálny podiel učiteľov v jednotlivých položkách týkajúcich sa spolupráce učiteľov v SR (TALIS 2018, 2013 a 2008)

V mnohých z vyššie uvedených položiek nastala v SR významná zmena, či už v porovnaní s cyklom v roku 2008, resp. 2013. Významný pokles v porovnaní s rokom 2013 nastal takmer vo všetkých položkách, okrem položky *účasť na kolaboratívnom odbornom vzdelávaní*. Najvýraznejší pokles bol zaznamenaný v položkách *tímové vyučovanie v triede* o 16,3 p. b., *výmena vyučovacích materiálov* o 7,8 p. b. a *diskusia o pokroku vo vzdelávacích výsledkoch určitých žiakov* o 7,6 p. b. V porovnaní s cyklom v roku 2008 nastal významný nárast v položkách *spolupráca s ostatnými učiteľmi v škole kvôli zabezpečeniu spoločných noriem v hodnotení na sledovanie pokroku žiakov* a *diskusia o pokroku vo vzdelávacích výsledkoch určitých žiakov* (o 22,3 p. b., resp. 8,5 p. b.). Významný pokles nastal v položkách *hospitácia na hodine a poskytnutie spätnej väzby* o 8,8 p. b.; *výmena vyučovacích materiálov* o 5,2 p. b.; *účasť na kolaboratívnom odbornom vzdelávaní* o 4,4 p. b. a *zapojenie rôznych tried a vekových skupín do spoločných činností* o 4 p. b. (Graf 9)

Kolegialita a vzťahy medzi učiteľmi

Kolegialitu možno chápať ako pozitívne medzilidské vzťahy medzi učiteľmi. Tie sú spolu so vzájomnou podporou, dôverou a solidaritou nevyhnutnými stavebnými kameňmi kultúry každej školy. Vzťah medzi kolegialitou a spoluprácou funguje oboma smermi. Prostredníctvom zvýšenej spolupráce medzi kolegami sa tiež posilňujú pozitívne vzťahy, posilňuje sa dôvera a podporuje a zlepšuje sa celková klíma školy.

TALIS umožňuje detailnejšie skúmanie kvality medzilidských a pracovných vzťahov medzi zamestnancami v škole prostredníctvom vyjadrenia *súhlasu*, resp. *rozhodného súhlasu* učiteľov s tvrdením: *Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi tvrdeniami*

v súvislosti s touto školou? V priemere krajín OECD vyjadrilo viac ako 80 % učiteľov súhlas s tvrdeniami že, *učitelia sa môžu jeden na druhého spoľahnúť* (OECD 87,4 %, SR 85,2 %), *táto škola podporuje zamestnancov v zavedení nových iniciatív* (OECD 81 %, SR 89,4 %) a *existuje tu kultúra školskej spolupráce, ktorá je charakterizovaná vzájomnou podporou* (OECD 80,6 %, SR 81,4 %). Súhlas učiteľov s nasledujúcimi tvrdeniami je rozšírený vo väčšine krajín OECD, v ktorých v priemere 70 % a viac učiteľov vyjadrilo súhlas s tvrdeniami: *táto škola poskytuje zamestnancom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy* (OECD 77,2 %, SR 76,5 %) *táto škola poskytuje rodičom alebo opatrovníkom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy* (OECD 77,5 %, SR 80,1 %); *táto škola poskytuje žiakom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy* (OECD 71,2 %, SR 56,4 %); *na tejto škole je zvykom niest' spoločnú zodpovednosť za problémy školy* (OECD 75,7 %, SR 68 %); *zamestnanci školy majú spoločné názory na vyučovanie a vzdelávanie* (OECD 75,8 %, SR 64,1 %); *zamestnanci školy uplatňujú školský poriadok rovnako v celej škole* (OECD 69,9 %, SR 77,3 %). V porovnaní s predchádzajúcim cyklom v roku 2013 nastala v SR signifikantná zmena len v položke *táto škola poskytuje žiakom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy* – nárast o 8,3 p. b.

Rozhodovacie právomoci v školách

Spôsob, akým je škola riadená a aké má právomoci, je **jedným z najdôležitejších faktorov** na úrovni školy, ktorý môže do veľkej miery ovplyvniť rozvoj a výsledky žiakov. Aby školy mohli efektívne pracovať, musia mať autonómiu potrebnú na rozhodovanie o tých aspektoch, ktoré sa týkajú ich každodenných činností. Zo zistení OECD vyplýva, že existuje medzinárodný trend smerom k decentralizácii a väčšej autonómii škôl v oblasti rozpočtu, personálneho zabezpečenia a organizácii vzdelávania na úrovni škôl. Avšak na zabezpečenie štandardov kvalitného vzdelávania je dôležité, aby niektoré funkcie, ako napríklad stanovenie štandardov a nastavenie kurikula bolo v kompetencii miestnych orgánov, akými sú zriaďovatelia, VÚC a ministerstvo školstva.

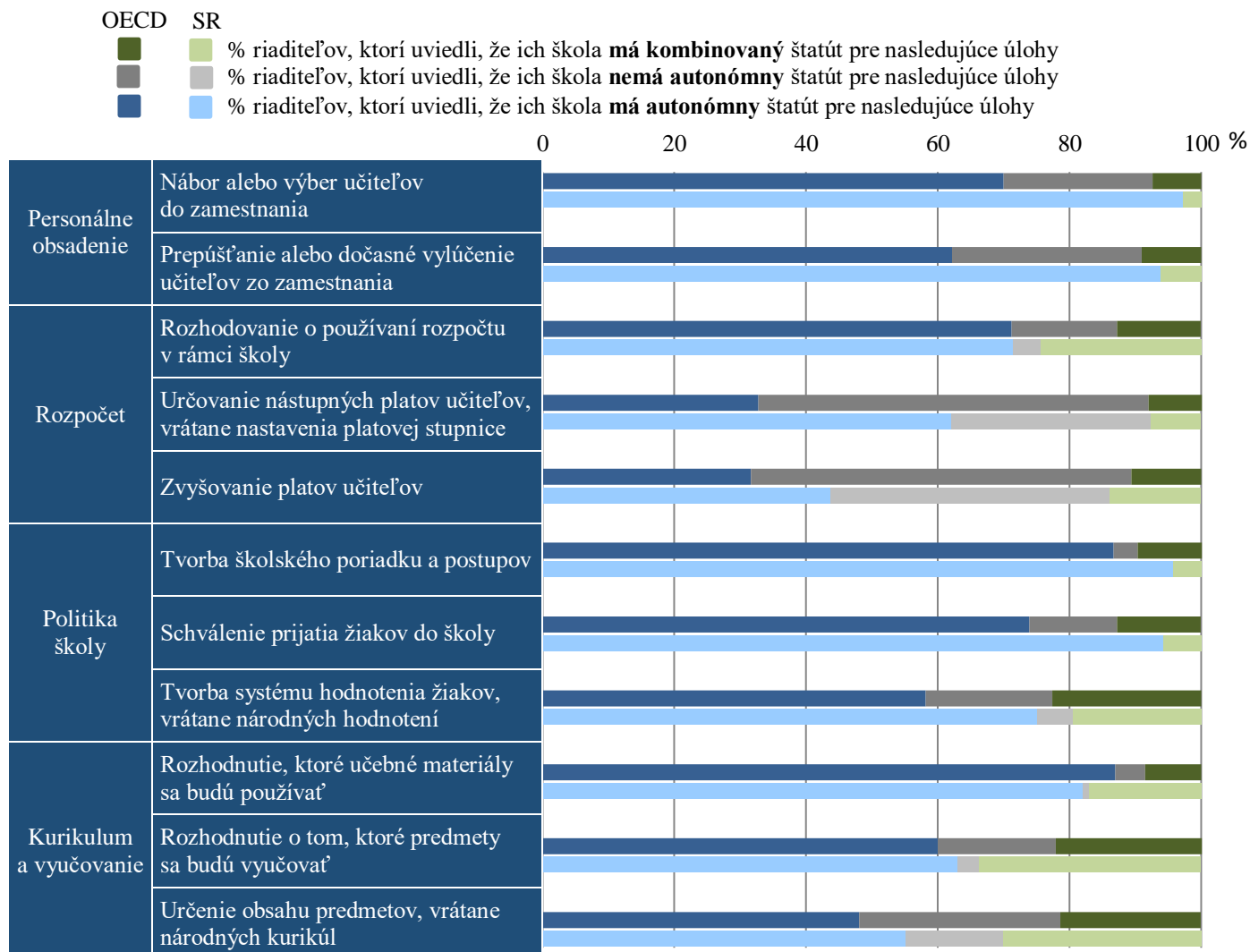
Štúdiá TALIS zisťovala na základe odpovedí riaditeľov škôl, kto na ich škole nesie hlavnú zodpovednosť za celý rad úloh na úrovni školy. Subjektmi, ktoré mohli niest' hlavnú zodpovednosť boli: riaditeľ/-ka, ďalší členovia vedenia školy, učitelia (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy) alebo rada školy. Úlohy boli rozdelené do štyroch skupín: personálne obsadenie; rozpočet; politika školy a vzdelávacia politika školy (kurikulum a vyučovanie). Viac ako 70 % riaditeľov v priemere krajín OECD uviedlo, že ich škola má autonómiu²³ a nesie hlavnú zodpovednosť za: *rozhodnutie, ktoré učebné materiály sa budú používať* (OECD 87 %, SR 82 %); *tvorbu školského poriadku a postupov* (OECD 86,7 %, SR 95,7 %); *schválenie prijatia žiakov do školy* (OECD 73,9 %, SR 94,2 %); *rozhodnutie o používaní*

²³ Za školu, ktorá **má autonómny** štatút, štúdiá TALIS považuje takú školu, v ktorej hlavnú zodpovednosť za určitú úlohu nesú výlučne niektoré z týchto subjektov: riaditeľ, ďalší členovia vedenia školy, učitelia (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy) alebo rada školy.

Za školu, ktorá **nemá autonómny** štatút, štúdiá TALIS považuje takú školu, v ktorej hlavnú zodpovednosť za určitú úlohu nesie výlučne zriaďovateľ, VÚC alebo ministerstvo školstva.

Za školu, ktorá má **kombinovaný štatút**, štúdiá TALIS považuje takú školu, v ktorej zriaďovateľ, VÚC alebo ministerstvo školstva a zároveň aspoň jeden z nasledujúcich subjektov (riaditeľ, ďalší členovia vedenia školy, učitelia (ktorí nie sú súčasťou vedenia školy) alebo rada školy) majú za určitú úlohu hlavnú zodpovednosť.

rozpočtu v rámci školy (OECD 71,2 %, SR 71,4 %) a nábor alebo výber učiteľov do zamestnania (OECD 70 %, SR 97,2 %). Naopak najmenej sa autonómia školy prejavuje pri určovaní nástupných platov učiteľov, vrátane nastavenia platovej stupnice (OECD 32,8 %, SR 62 %) a zvyšovaní platov učiteľov (31,6 %, 43,7 %). (Graf 10)

Graf 10 Percentuálny podiel riaditeľov, ktorí uviedli, že ich škola má daný štatút v jednotlivých úlohách v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

V priemere krajín OECD viac ako 50 % riaditeľov uviedlo, že v 6 z 11 uvedených úloh majú za danú úlohu hlavnú zodpovednosť práve riaditelia (nábor alebo výber učiteľov do zamestnania; prepúšťanie alebo dočasné vylúčenie učiteľov zo zamestnania; rozhodnutie o používaní rozpočtu v rámci školy; tvorba systému hodnotenia žiakov, vrátane národných hodnotení; schválenie prijatia žiakov do školy a rozhodnutie o tom, ktoré predmety sa budú vyučovať). Na základe odpovedí riaditeľov nesú učitelia hlavnú zodpovednosť za úlohy súvisiace s rozhodnutím, ktoré učebné materiály sa budú používať a sú spolu so zriaďovateľmi, VÚC alebo ministerstvom školstva spoluzodpovední za určenie obsahu predmetov, vrátane národných kurikúl. V prípade, že je hlavná zodpovednosť za danú úlohu

rozdelená medzi zamestnancami školy, môže to pomôcť zlepšiť a posilniť vzťahy medzi zamestnancami.

V priemere krajín OECD 98 % riaditeľov (SR 99 %) vyjadrilo *súhlas*, resp. *rozhodný súhlas* s tým, že škola poskytuje zamestnancom školy možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy, 83,1 % uvádza (SR 85,7 %), že škola poskytuje rodičom alebo opatrovníkom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy a 80,8 % uvádza, že škola poskytuje žiakom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy (SR 60,1 %). Učiteľia vyjadrili *súhlas*, resp. *rozhodný súhlas* s uvedenými tvrdeniami nasledovne: škola poskytuje zamestnancom školy možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy OECD 77,4 % (SR 75,4 %), škola poskytuje rodičom alebo opatrovníkom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy (OECD 72 %, SR 71,1 %) a škola poskytuje žiakom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy (OECD 68,4 %, SR 56, %). Rozdiel medzi učiteľmi a riaditeľmi škôl v týchto aspektoch nie je neobvyklý, pretože môže vyjadrovať rôzne predstavy o pridelení zodpovednosti a úlohách, či už zo strany riaditeľov alebo učiteľov.

V porovnaní s predchádzajúcim cyklom – TALIS 2013, došlo v Slovenskej republike k niekoľkým významným zmenám v niektorých právomociach v škole. Zaznamenali sme významné zníženie percentuálneho podielu riaditeľov, ktorí uviedli, že majú hlavnú zodpovednosť pri zvyšovaní plátov učiteľov (pokles o 36,4 p. b., z 90,4 % na 53,9 %); určovaní nástupných plátov učiteľov, vrátane nastavenia platovej stupnice (pokles o 28,2 p. b., z 90,9 % na 62,7 %) a pri rozhodnutí o používaní rozpočtu v rámci školy (pokles o 8,4 p. b., z 95,8 % na 87,4 %).

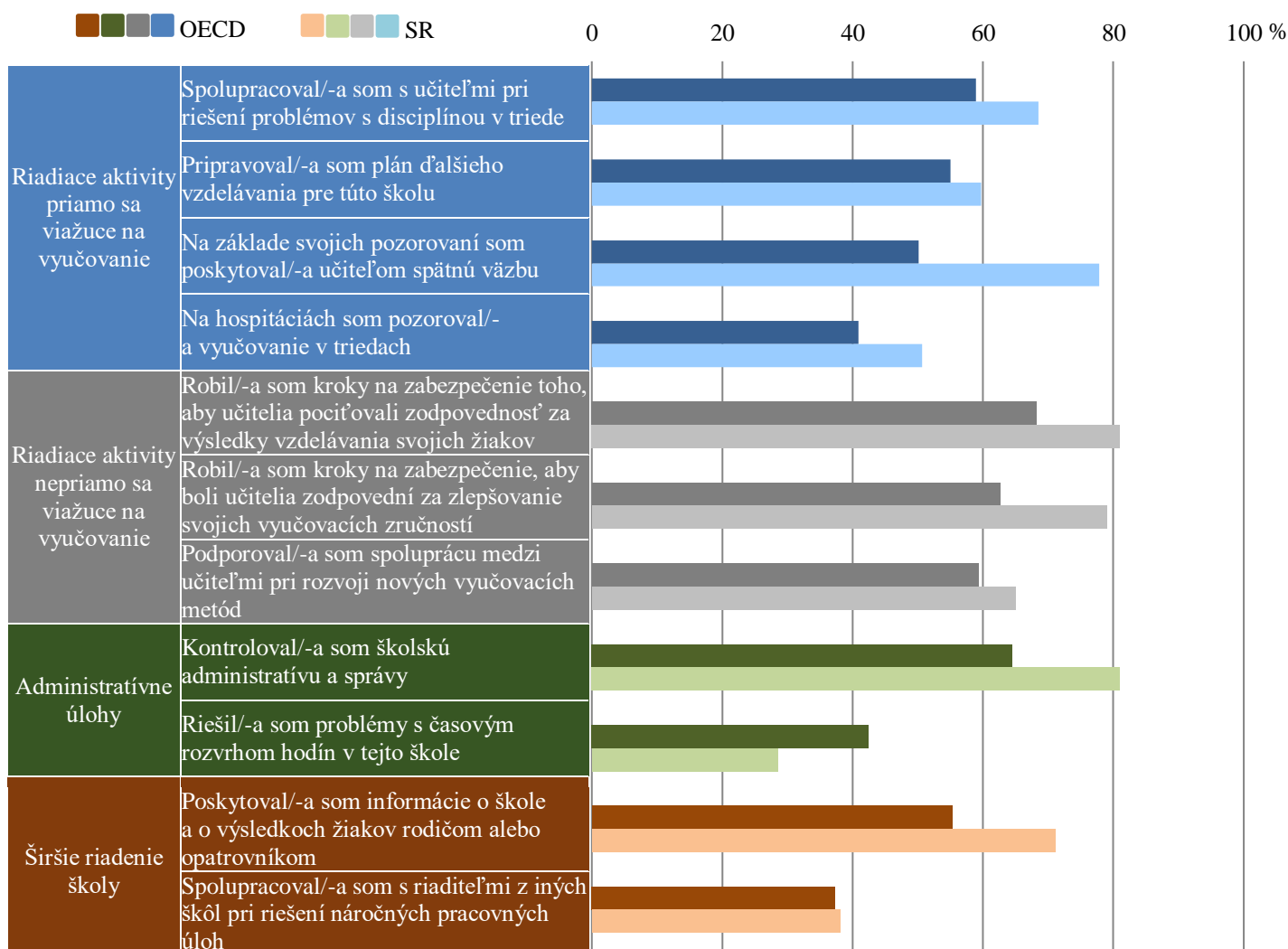
Typy riadenia škôl

Štúdiá TALIS sa pod pojmom riadenie školy zamerala na tri aspekty riadenia vzdelávania v školách – riadenie zamerané priamo či nepriamo na vyučovanie/vzdelávanie žiakov, administratívu a širšie riadenie školy nielen v rámci, ale aj mimo nej. Tieto aspekty skúmala prostredníctvom odpovedí riaditeľov, ako často (*nikdy alebo zriedkakedy; niekedy; často; veľmi často*) sa venovali počas posledných 12 mesiacov činnostiam týkajúcim sa jednotlivých aspektov²⁴.

Riadenie zamerané na vzdelávanie žiakov zodpovedá aktivitám spojeným s kvalitou výučby, manažovaním vzdelávacích plánov a kurikula, starostlivosťou o potreby profesionálneho rozvoja učiteľov alebo o vytvorenie kultúry vzájomnej spolupráce zamestnancov školy.

²⁴ Činnosti: *Spolupracoval/-a som s učiteľmi pri riešení problémov s disciplínou v triede.; Na hospitáciách som pozoroval/-a vyučovanie v triedach.; Na základe svojich pozorovaní som poskytoval/-a učiteľom spätnú väzbu.; Podporoval/-a som spoluprácu medzi učiteľmi pri rozvoji nových vyučovacích metód.; Robil/-a som kroky na zabezpečenie toho, aby boli učiteľia zodpovední za zlepšovanie svojich vyučovacích zručností.; Robil/-a som kroky na zabezpečenie toho, aby učiteľia pocítovali zodpovednosť za výsledky vzdelávania svojich žiakov.; Poskytoval/-a som informácie o škole a o výsledkoch žiakov rodičom alebo opatrovníkom.; Kontroloval/-a som školskú administratívu a správy.; Riešil/-a som problémy s časovým rozvrhom hodín v tejto škole.; Spolupracoval/-a som s riaditeľmi z iných škôl pri riešení náročných pracovných úloh.; Pripravoval/-a som plán ďalšieho vzdelávania pre túto školu.*

V priemere krajín OECD sú v skupine riadiacich aktivít nepriamo sa viažucich na vyučovanie najčastejšie používané činnosti: *robit/-a som kroky na zabezpečenie toho, aby učitelia pociťovali zodpovednosť za výsledky vzdelávania svojich žiakov* (OECD 68,3 %, SR 81 %); *robit/-a som kroky na zabezpečenie, aby boli učitelia zodpovední za zlepšovanie svojich vyučovacích zručností* (OECD 62,6 %, SR 79 %); *podporoval/-a som spoluprácu medzi učiteľmi pri rozvoji nových vyučovacích metód* (OECD 59,3 %, SR 65 %). Nasledujú aktivity priamo sa viažuce na vyučovanie, ako sú: *spolupracoval/-a som s učiteľmi pri riešení problémov s disciplínou v triede* (OECD 59 %, SR 68,5 %); *pripravoval/-a som plán ďalšieho vzdelávania pre túto školu* (OECD 55 %, SR 59,7 %); *na základe svojich pozorovaní som poskytoval/-a učiteľom spätnú väzbu* (OECD 50,1 %, SR 77,8 %); *na hospitáciách som pozoroval/-a vyučovanie v triedach* (OECD 40,9 %, SR 50,7 %). (Graf 11)

Graf 11 Percentuálny podiel riaditeľov, ktorí uviedli, že sa často, alebo veľmi často venovali uvedeným aktivitám v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2018)

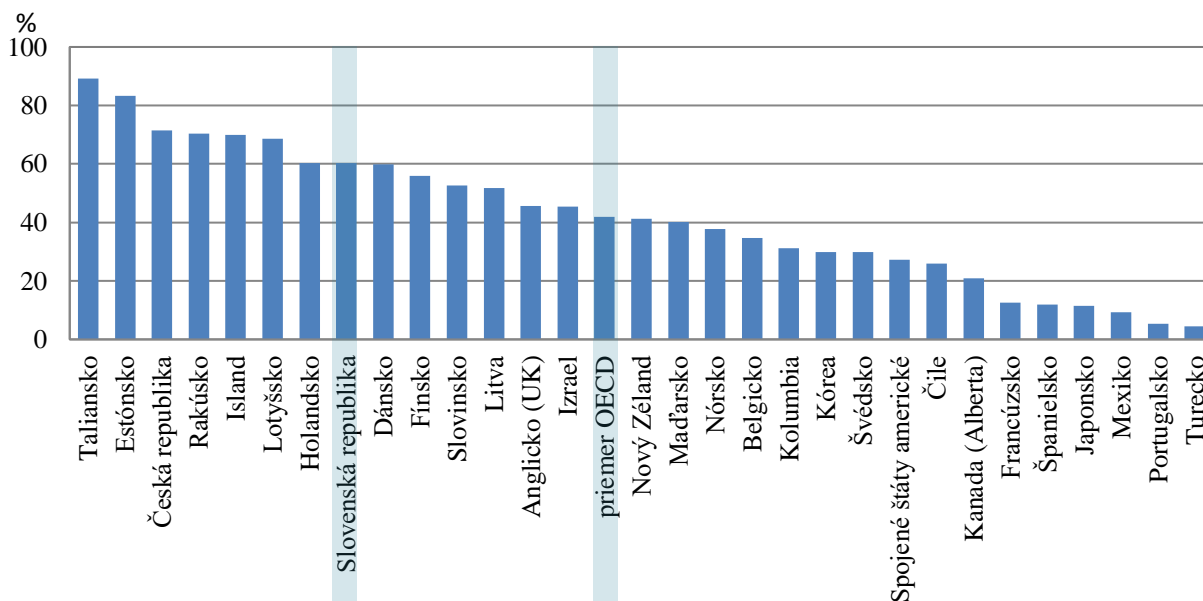
Na Slovensku, podobne ako v krajinách OECD, väčšina riaditeľov vyjadrila *súhlas*, resp. *rozhodný súhlas* s tvrdeniami súvisiacimi s ich školou, ktoré by sme mohli pomenovať ako *tímové riadenie škôl*. 98 % riaditeľov škôl v krajinách OECD súhlasilo, že ich *škola*

poskytuje zamestnancom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy (SR 99 %) a škola poskytuje rodičom alebo opatrovníkom možnosť aktívne sa zúčastňovať na rozhodnutiach školy (OECD 83,1 %, SR 85,7 %). Na Slovensku však škola takúto možnosť poskytuje žiakom len v 60,1 % škôl v porovnaní s 80,8 % škôl v krajinách OECD.

Rozhodovacie právomoci učiteľov

Pod týmito právomocami učiteľov si v štúdiu TALIS môžeme predstaviť činnosti a postupy, kedy učitelia sami preberajú vedenie v triede aj mimo nej, spolupracujú s kolegami na zlepšovaní podmienok školy a vzdelávaní žiakov a majú dôležité postavenie pri rozvoji vízií školy a stanovovaní cieľov.

V priemere krajín OECD približne 1 % riaditeľov uviedlo, že učitelia majú hlavnú zodpovednosť pri zvyšovaní platov učiteľov (1,1 %, SR 1,1 %); prepúšťaní alebo dočasnom vylúčení učiteľov zo zamestnania (OECD 0,8 %, SR 5,9 %); určovaní nástupných platov učiteľov, vrátane nastavenia platovej stupnice (OECD 0,7 %, SR 0 %). Naopak, viac ako 40 % riaditeľov uviedlo, že učitelia v ich škole majú hlavnú zodpovednosť pri tvorbe školského poriadku a postupov (OECD 40,1 %, SR 59,4 %); tvorbe systému hodnotenia žiakov, vrátane národných hodnotení (OECD 41,6 %, SR 62,1 %); určení obsahu predmetov, vrátane národných kurikúl (OECD 51,6 %, SR 62,3 %); rozhodnutí, ktoré učebné materiály sa budú používať (OECD 74,7 %, SR 72,8 %).

Graf 12 Percentuálny podiel riaditeľov, ktorí uviedli, že učitelia majú v ich škole významnú zodpovednosť za politiku školy, učebné plány a výučbu (TALIS 2018)

Aby bolo možné komplexne pochopiť mieru zodpovednosti učiteľov za jednotlivé činnosti školy, bol vytvorený index kategorizácie, ktorý zahŕňa nasledujúce činnosti, ako sú: tvorba školského poriadku a postupov; tvorba systému hodnotenia žiakov, vrátane národných hodnotení; schválenie prijatia žiakov do školy; rozhodnutie, ktoré učebné materiály sa budú používať; určenie obsahu predmetov, vrátane národných kurikúl a rozhodnutie o tom, ktoré predmety sa budú vyučovať. V prípade, že riaditelia uviedli, že učitelia mali hlavnú

zodpovednosť za štyri zo šiestich úloh, učitelia v týchto školách boli považovaní za zodpovedných za úlohy týkajúce sa školských politík, učebných osnov a výučby. V priemere krajín OECD možno na základe odpovedí riaditeľov 42 % škôl klasifikovať ako školy, v ktorých majú učitelia významnú zodpovednosť za politiku školy, učebné plány a výučbu (SR 60,2 %) (*Graf 12*). V SR tak uviedlo o 30,8 p. b. viac riaditeľov neštátnych škôl v porovnaní so štátnymi školami. Pri porovnaní s predchádzajúcim cyklom nedošlo v SR v ani jednej z činností k signifikantnej zmene.